

Afbouwen dierproeven kan alleen met krachtige regie

Monique Janssens

Monique Janssens, Instantie voor Dierenwelzijn Utrecht, DEC TNO en Ethisch Bedrijf, Monique-Janssens@EthischBedrijf.nl

Op 14 september hield de Tweede Kamer een hoorzitting over proefdier vrije onderzoeksmethoden. Wetenschappers en andere deskundigen schoven aan bij acht Kamerleden. Conclusie: er is een krachtige regie nodig.

De tendens van de middag was: niemand wil dierproeven, iederéén is voor vervanging, vermindering en verfijning. Echter: hoe krijg je dit zo goed en zo snel mogelijk voor elkaar? Dat bleek nog niet zo gemakkelijk. En dat terwijl Staatssecretaris Van Dam ons land tot wereldwijd koploper wil maken op het gebied van dierproefvrije innovaties. Hij baseert zich daarbij op een adviesrapport van het Nationaal Comité advies dierproevenbeleid (NCad). Richtjaar is 2025, en dat komt met rasse schreden dichterbij.

Centrale regie

Diverse deskundigen benadrukten dat er een grote gezamenlijke inspanning nodig is van onderzoeksinstituten, bedrijfsleven, ministeries en belangenorganisaties, die een stevige centrale regie vereist. Een organisatie die nu al dergelijke relaties legt is het 3Rs-Center Utrecht Life Sciences van de Universiteit Utrecht, met aan het hoofd Jan van der Valk. Hij vertelt hoe buitenlandse collega's hem aanspreken op de Nederlandse ambitie. Dat is alvast winst: we zetten mensen aan het denken. Maar nu moet er natuurlijk ook wel wat gebeuren. Van der Valk waarschuwt de aanwezigen om niet enkel naar Vervanging van dierproeven te kijken. Zolang we nog dierproeven doen moet er ook aandacht blijven voor de talloze mogelijkheden voor Verfijning van de dierproeven en Vermindering van het aantal proefdieren. En, is zijn boodschap: gooi niet alles op één hoop. Dierproeven voor onderwijs bieden andere 3V-mogelijkheden dan onderzoek, translationeel onderzoek werkt anders dan fundamenteel onderzoek, en er is ook verschil tussen onderzoek met humane en veterinaire toepassingen.

Dwarsdenkerij

Wim de Leeuw (Instantie voor Dierenwelzijn Utrecht) haakt aan: wil je echt grote stappen maken, dan is er een klimaat nodig van dwarsdenkerij en samenwerkingen tussen disciplines, meer nog dan nu al gebeurt. Daarnaast zijn er concrete maatregelen die kunnen werken, zoals investeren in nascholing voor onderzoekers. Er is een duidelijke agenda nodig, nationaal en internationaal, waarin de verschillende losstaande activiteiten bij elkaar worden gebracht. Bij Economische Zaken zijn er momenteel eerste initiatieven om in elk geval nationaal die regie op te starten, met input van diverse partijen. De Leeuw kijkt verlangend naar het Verenigd Koninkrijk waar het NC3Rs een buitengewoon krachtige organisatie is met internationale invloed. Kijk daarnaar, adviseert hij. Het is niet nodig zelf het wiel uit te vinden.

Schijnveiligheid

Een voorbeeld van iets wat geen enkele partij alleen op kan lossen is volgens Han van de Sandt (TNO) het feit dat de wettelijke eisen voor nieuwe stoffen nog helemaal geënt zijn op dierproeven. Pas je die eisen aan, dan ontstaat misschien het beeld dat er met de veiligheid gerommeld wordt, maar dat hoeft niet zo te zijn. Dierproeven zeggen immers ook niet alles over risico's voor mensen. Met alternatieve methoden test je andere dingen dan met dierproeven, en dus zijn de risico's ook andere. Ze zijn niet per se groter, soms kleiner. Maar wie legt dat uit aan de samenleving?

Peter van Meer, onderzoeker aan de Universiteit Utrecht, spreekt zelfs van schijnveiligheid bij de huidige teststrategie, die grotendeels gebaseerd is op dierproeven. Ook veel onderzoekers vinden nieuwe methoden enger dan vertrouwde dierproeven. Hij pleit ervoor om vooral te focussen op vervanging van diermodellen waarvan de voorspellende waarde te beperkt is. Dan is het vergroten van de kwaliteit van onderzoek een extra winstpunt. Het lastige is dat vaak wordt gestreefd naar een één op één-vervanging, en die blijkt dan niet realiseerbaar. Bij onderzoek naar complexe processen zijn combinaties van deelalternatieven en deelantwoorden nodig.

Voor dat opsplitsen van ingewikkelde vraagstukken pleit ook Aldert Piersma (RIVM en IRAS Universiteit Utrecht). Bij het testen van stoffen op giftigheid, bijvoorbeeld, zijn meerdere generaties dieren nodig, omdat je moet weten of een stof effect heeft op vruchtbaarheid, embryo's en nakomelingen. Dat kost veel tijd en geld, en is tegelijk moeilijk na te bootsen. Dan moet je modellen ontwikkelen voor onderdelen van een test en die uitbouwen naar een complete veiligheidsevaluatie. Hij draait het denken graag om: stop met denken vanuit dierproeven, maar ga na wat je wilt testen, en hoe je dat kunt doen, uitgaande van de biologie en fysiologie van de mens. Denken via dierproeven is een omweg en diermodellen zijn niet de gouden standaard. Elke benadering laat een ander deel van de werkelijkheid zien.

Implementatie

Omdat alternatieve methoden soms ongebruikt op de plank blijven liggen, is implementatie een apart deelonderwerp in de hoorzitting. Marie-Jeanne Schifflers (Universiteit Utrecht) deed onderzoek naar barrières die implementatie van alternatieven belemmeren. Er is de eerder genoemde angst voor risico's in de samenleving – en daarmee in de politiek. Die gaat samen met conservatisme: beter niets veranderen dan verbeteringen doorvoeren met een kleine kans op één verslechtering, want daar wordt je dan op afgerekend. Schifflers' oplossing is een model voor transitiedenken, ondersteund door 4C's: Commitment, Coöperatie, Communicatie en Coördinatie.

Ook Theo Vermeire (RIVM) benadrukt dat er overeenstemming moet zijn over de aanpak van de implementatie, in elk geval in wetenschappelijke kringen. Het begin daarvan is er. Politieke druk kan dit proces versnellen, net als de houding van redacties van wetenschappelijke »

tijdschriften. Want, vult Van Meer aan: het valideren van alternatieven is nu wetenschappelijk niet heel uitdagend.

Herman Koëter (NCad) merkt op dat de transitie het moeilijkst is in fundamenteel onderzoek. De transparantie daar is lastiger te realiseren. Daarom stond in het adviesrapport dat er streefbeelden nodig zijn, en dat er wezenlijk anders naar validatie gekeken moet worden. Het gaat vooral om valorisatie: wat is de waarde van een alternatief in het licht van het uiteindelijke doel?

Dierenlobby versus patiëntenlobby?

De tijd dat de dierenlobby met een 'stop dierproeven!' diametraal tegenover de patiëntenlobby voor 'meer onderzoek!' stond is duidelijk voorbij. Marja Zuidgeest (Proefdiervrij) en Elly von Jessen (Dierenbescherming) zijn blij met de ambitie en laten zien dat beide organisaties al lang meewerken aan het vinden van alternatieven in plaats van te protesteren tegen elk diergebruik. Zij zijn bij uitstek degenen die partijen bij elkaar kunnen brengen, en doen dat al veelvuldig, maar door hun beperkte armslag steeds op specifieke onderwerpen. Von Jessen volgde een cursus proefdierkunde om meer van het onderwerp af te weten. Tot haar verbazing bleek dat onderzoekers in hun opleiding soms nauwelijks iets gehoord hadden over 3V. Ze kwamen pas met die informatie in aanraking als ze op het punt stonden dierproeven te gaan doen. Een enkeling in haar cursusgroep besloot zelfs van het hele onderzoek af te zien. Von Jessen miste in de cursus aandacht voor positief welzijn. Waarom kan een schaap met een vervangende hartklep niet de wei in?

Robert Scholten (Dutch Brain Council) en Peter Roelfsema (Nederlands Herseninstituut) hebben geen probleem met het streven naar alternatieven, maar benadrukken dat de kwaliteit van onderzoek centraal moet staan.

Zak geld

Als Scholten onverhoopt spreekt van het klassieke 'afwegen van dierenwelzijn tegen mensenwelzijn', wordt hij snel gecorrigeerd door Frank Wassenberg (PvdD). Beide kunnen immers samen gaan, maar hoe precies, dat moeten alle partijen nog samen zien te ontdekken. Iedereen is van goede wil, dat is duidelijk. Echter, voor een goede regie is simpelweg een zak geld nodig, en of die er gaat komen is maar zeer de vraag. Nog acht jaar te gaan.

